

A. SZ. PUSKIN

Téli este

Felhő felhőt gyúrva jajgat,
Szélörvény és hóvihar...
Hang üvölt fel – mintha farkas!
Hang sír, tán gyermeki jaj?
Zsuptetőkben kotor ökle,
Megdörög a rossz falon,
S mintha vándorkéz zörögne
Az alacsony ablakon.

Mord sötétség ült be hozzánk,
A szobánkba, s keserít...
Anyó, drága, kis anyókám,
Szólalj meg, mondj valamit!
A komor szél kurrogása
Altatott el, jó öreg?
Vagy a rokka zúrogása
Hozta szelíd szendereget?

Édes dajdám, ifjúságom
Barátnője, tiszta szív,
Igyunk! Tűnjön a vad álom!
A bor éltet és vidít!
A madarat énekeld el,
Amely új házat kapott,
S a lányt, aki kora reggel
A patakhoz ballagott.

Felhő felhőt gyúrva jajgat,
Szélörvény és hóvihar...
Hang üvölt fel – mintha farkas!
Hang sír – tán gyermeki jaj?
Drága dajkám, ifjúságom
Barátnője, tiszta szív,
Igyunk! Tűnjön a vad álom:
A bor éltet s földerít!

Szabó Lőrinc fordítása

Hullámok, ki igazta le...

Hullámok, ki igazta le,
Ki torpantotta meg futástok?
S bilincsbe verve, lázadástok
Lett néma tó sötét vize.
Örömet, bűt, reményeket
Kinek varázspálcája tört le,
Álomra ringatván örökre
Iffonti, lázas lelkeket?
Támadjatok, tajtékot túrva,
Béklyókat tördelő szelek –
Vihar – szabadság képe – újra
Száguldj a rab vizek felett!

Portré

Viharzó szenvedélyeket
Szt lelke mélyiben, lobogva,
Ó, észak asszonyai, hogyha
Megjelenik közöttetek,
Ereje-fogytig a világgal
Dacol, fut, lángja örökös,
Mint törvénytelen üstökös
A bolygók rendezett karában.

Vjazemszkijhez

A gyilkos tenger lángra gyújtja
Géniuszodnak paraszát?
Neptun komorló szigonyát
Dicséri lantod drága húrja.

Ne magasztald! Ősz Neptun a
Föld cimborája, – rít e század.
S az ember rabja, zsamoka
Vagy árulója a világnak.

Baka István fordításai

„Felhő felhőt gyúrva jajgat...”

(AZ OROSZ IRODALOM MÁRTÍRIUMA)

I. Ki ölte meg Puskit?

A mi tájaink a rendszerváltások azzal járnak, hogy nemcsak a fürdővizet öntik ki a gyerekekkel együtt, hanem gyakran még a fürdőkádát is utána-hajítják. Ez történt 1948 után a nyugati civilizáció értékeivel és intézményeivel, s ez zajlik manapság a „barbár” keletől való elfordulás jegyében, különös tekintettel mindarra, ami orosz, azaz „szovjet”, holott e két dolognak vajmi kevés köze van egymáshoz – legalábbis, ha nem Fagyajevet, hanem Tolsztojt, és nem Zsdanovot, hanem, mondjuk, Bergyajevet kérdezzük... Képzeljék el, mi lett volna, ha fennmarad a Magyar Tanácsköztársaság, és akkor most bennünket, magyarokat, nem magyaroknak, hanem „tanácsoknak” neveznének világszerte! (A „szovjet” szó jelentése ugyanis: tanács, semmi több.) Vessünk el hát mindent, ami „szovjet”, beleértve az orosz grammatikáját „szovjet birodalmi nyelvet” is (Tóth Szergej nagyszerű tanulmányt publikált róla az Aetasban), de őrizzük meg, s ha eddig – politikai ellenszemből – nem ismertük, ismerjük meg a hozzánk olyannyira közelálló orosz kultúrát: Rubljov ikonjait, Muszorgszkij és Sosztakovics zenéjét, Tolsztoj és Dosztojevskij prózáját s a tán kevésbé ismert klasszikus és a sokáig feledésre ítélt vagy meghamisított XX. századi orosz költészetet. (Higgyék el, orosz szakos létemre – a 70-es évek elején – nekem is jó ideig hamis képem volt róla.)

„Az orosz költészet története két véres hullával kezdődött, és két véres hullával ért véget.” – Ezt Ehrenburg valamelyik „negatív” regényhőse mondja, s mint minden leegyszerűsítő aforizmának, ennek is nagyon sok és nagyon kevés az igazságtartalma. Az első két hulla, a párbajban megölt Puskin és Lermontov – ezzel nincs vitám –, de ami a másik kettőt – az ereit felvágó Jeszenyint és a magát fölbélvő Majakovszkijt – illeti, azzal már nagyon is. S nemcsak azért, mert az orosz költészet története nem ért véget velük – Mandelstam, Paszternak, Ahmatova, az emigráns Hodaszevics, Cvetajeva tovább éltek és dolgoztak a negyvenes évekig és tovább is –, hanem mert az önmagával meghasonlott Majakovszkij már nem orosz, hanem szovjet költő volt (ő maga

valotta magát annak). Jeszenyin mellé – ha már mindenáron kell valakit – az 1921-ben kivégzett Gumiljov holttestét fektetném, annak tudatában, hogy ez a holttest csak az első – az elsők egyike – volt, jelentős költők, írók hulláinak tucatjai követték, milliók húsával, csontjával, vérével elkeverten... De a sor, az orosz irodalom mártírjainak sora mégsem a szovjet időkben kezdett felsorakozni, hanem jóval korábban – a dekabrista felkelést (1825) és a magyar szabadságharcot egyaránt eltipró I. Miklós uralma idején, s az első áldozat nem volt más, mint az orosz irodalom – a lírai költészet, a dráma, a regényírás, sőt, az orosz „népiesség” – megteremtője, Alekszandr Szergejevics Puskin (1799–1837), akit a halála napján rendezett emlékünnepeken ma is úgy siratnak, mintha tegnap hunyt volna el.

Puskin nálunk elsősorban az első orosz – és a világirodalom legjobb – verses regénye, a Jevgenyij Anyegin szerzőjeként ismert. A mindentől kiábrándult nemes ifjú és a tiszta szerelemre vágyó, de kellő időben fel nem ismert Tatjana története a Csajkovszkij-opera hígitásában aratott sikert, s inkább az operaszínpadokon, mint a kölcsönkönyvtárakban (holott milyen csodálatos fordításai vannak!). A Carszkoje Szelo-i Líceum deviáns növendékéről, a pornográfiához közelítő (amúgy zseniális) kamaszdisznóságok szerzőjéről, akinek tizenévesen volt mersze az udvari méltóságokat, sőt, magát a cárt, I. Sándort kigúnyoló epigrammákat írni, s ezért hosszú száműzetéssel fizetett (de legalább kimaradt az 1825. évi – a diáktársai által szervezett, tragikus kimenetelű dekabrista felkelésből), a még alakulófélben levő orosz „világi” irodalom valamennyi fontos műfaja számára példaértékű darabokat teremtő irodalom-szervezőről, aki nemzeti kultúrájának egyszerre volt Goetheje, Schillere, Byrona, de Kazinczyja, Petőfije és Jókaija is, inkább csak azok tudnak, akik „hivatalból” – orosz szakos diákként – foglalkoztak vele. Még lírai verseinek sincs magyar nyelvű összkiadása – erre akkor döbbsentem rá, amikor felkértek Wiktor Woroszilsky lengyel író Ki ölte meg Puskit? című

életrajzi regényében szereplő, magyarul meg nem jelent Puskin-versek, -versrészletek fordítására –, kb. 800 sort, kötetnyi anyagot kellett átültetnem, köztük jó néhány fontos és jelentős művet (El is tettem, még a kiegészítésre váró részleteket is: hátha lesz egyszer egy teljesebb Puskin-kiadás.)

Amiről általában mindenki tud: a párbaj. Hogy ezt a cári udvar szervezte, és a ravaszt meghúzó d'Antés voltaképpen ítéletvégrehajtó volt. S ez igaz is, de úgy igaz, hogy nem igaz. Mert ez a bizonyos d'Antés, francia emigráns, a holland követ „pártfogoltja”, aligha kapott utasítást a költő elpusztítására. Ő csak illetlenül hevesen udvarolt Puskin világszép feleségének, s az újabb kutatások szerint ezt azért tette, hogy pártfogójához fűződő homoszexuális kapcsolatát palástolja. Mi hallgattatná el jobban a rosszindulatú pletykálókat, mint egy ünnepezt szépséggel való – bárha megjátszott – viszony? Persze, a homokos uracsát le lehetett volna inteni, de a Puskit gyűlölő hatalmasságok (a kultúrpolitikusok elődei) kárörvendve figyelték az önértetes, minden sértésre vakmerően visszavágó költő vergődését, aki ráadásul maga is minden alkalmat megragadott, hogy párbajozhasson. És – remek céllovó volt – Puskin rajongói máig sem értik, miért nem ellenfele maradt halálra sebezve a mezőn. Elmélet is született: d'Antés páncélmellényt hordott, ezért pattant le róla a golyó – még a ballisztikai próbát is elvégezték... Meghalni a szeretett nő becsületéért egy buzi keze által – milyen méltatlan vég! (Lermontovot legalább egy tisztára lőtte agyon évekkel később.) S ezt az értelmetlen véget az orosz értelmiség éppen úgy nem tudja elfogadni, mint mi Petőfiét. Nálunk a sírt keresik, ott a magyarázatot. Azt is olvastam erről: Puskin azért halt meg, mert kereste a halált. Igaz, a párbaj reggelén még folyóirata új számáról tanácskozott munkatársaival, mégis: kereshette a halált, s talán éppen azért, mert „kivételezett” helyzetben volt: neki maga a cár volt a cenzora... 1837-ben halt meg, halála napján ma is sírva hallgatják a megemlékezéseket.

BAKA ISTVÁN

GÖBLYÖS RÓBERT RAJZAI